

Impuls Klassieke en Hedendaagse Symfonische Muziekvoorziening

Tussentijdse kwalitatieve evaluatie

Prof. dr. Sander van Maas

Samenvatting en Conclusies

- De Provincie heeft met deze impuls ingezet op een nieuwe aanwezigheid binnen het veld van de klassieke muziek; deze rol verdient het om nader te worden uitgewerkt
- Het Brabantse ecosysteem voor hedendaagse en klassieke muziek heeft veel draagvermogen voor vernieuwing en verbreding
- De projecten die onder leiding van de arrangeur zijn ontstaan weerspiegelen de doelstellingen van de Provincie
- De meerwaarde van de Impuls schuilt niet zozeer in de projecten zelf als wel in de nieuwe, verbindende manier van werken
- De werkwijze met een arrangeur is het meest veelbelovend op onontgonnen terrein, daar waar voor de hedendaagse en klassieke muziek de echte uitdagingen liggen
- Deze visie wordt gedeeld door zowel de 'volatiele' betrokkenen als door de institutionele gesprekspartners (o.m. philharmonie zuidnederland)
- Het blijvend inzetten van de arrangeur als een spelverdeler binnen de Brabantse cultuursystematiek kan bijdragen aan het aangaan van de uitdagingen binnen het veld van de klassieke muziek

1. De klassieke sector in beweging

De klassieke muziek is niet meer wat ze geweest is. Wie bij een klassiek concert een uitvoering verwacht van een canonic werk door een stemmig ensemble met lessenaars die spelen voor een gedisciplineerd en serieus ogend publiek, staat in toenemende mate voor verrassingen.

Sinds enige jaren ontpoppen klassieke musici zich als duizendpoten die niet alleen maar virtuoos zijn op hun instrument. Ze blijken te kunnen voordragen, bewegen, acteren en ze blijken ook verstand te hebben van *video mapping*. Barrières tussen muzikale genres en andere disciplines worden geslecht, en nieuwe manieren worden ontwikkeld om de relevantie van klassiek en hedendaags repertoire voor onze eigen tijd aan het licht te brengen.

De sector is zich van binnenuit aan het vernieuwen. Dat is een landelijke ontwikkeling, zoals de Raad voor Cultuur onlangs constateerde in zijn sectoranalyse, maar Brabant heeft hierbij een heel eigen rol en gezicht.¹

¹ *De balans, de behoefte: Pleidooi voor een integraal, inclusief muziekbeleid*. Raad voor Cultuur, 2017.

Noord-Brabant is rijk aan plekken waar makers zich thuis voelen. Er is een vernieuwend conservatorium. Er zijn gevestigde orkesten en er zijn splinternieuwe. Er zijn grote en kleinere podia die in de haarvaten kruipen van hun regio's en wijken. Er zijn festivals voor hedendaagse muziek en kamermuziek met een internationale reputatie. Er zijn pioniers, en er zijn traditionalisten, amateurs en topmusici. Er wordt voorwaarts gedacht en de lijnen zijn in Brabantse traditie kort.

Noord-Brabant draagt op de landelijke kaart een aanmerkelijk deel van de vernieuwing, maakcultuur en talentontwikkeling binnen de sector. In Brabant is experimenteeruimte die elders niet wordt gevonden. Er is een ecosysteem van makers, podia en publiek dat de basis vormt voor de grote en zichtbare successen, en waar ook de institutionele partijen hun plek in vinden. Zij zijn zich meer dan ooit daar van bewust, en omarmen de kansen die dit biedt om innovatie gezamenlijk vorm te geven.²

De Provincie heeft met de aanstelling van een arrangeur de beweging van vernieuwing en verbreding van de hedendaagse en klassieke sector vanuit dit ecosysteem willen ondersteunen. Dit streven sluit aan bij een landelijke verandering in het denken over de kracht van regio's als plaatsen waar het aanbod vanuit de vraag kan worden ontwikkeld. De Brabantse keuze voor een arrangeur is uniek, zowel in vorm als in potentie.

Halverwege de looptijd van deze experimentele werkwijze heeft het college van GS mij de volgende vragen voorgelegd: Wat is er bereikt? Wat leren we van dit experiment? En hoe zou de provinciale inzet er in de toekomst uit kunnen zien? Waar liggen de kansen?

2. Provincie Noord-Brabant: Vernieuwing en verbreding stimuleren

In 2017 hebben de Gedeputeerde Staten het besluit genomen om de vernieuwing en verbreding in de hedendaagse en klassieke muziek te stimuleren. De Provincie streeft een inclusiever beleid na waarin meer partijen mee kunnen doen en een meer divers publiek wordt bereikt.³ Dit sluit aan bij ontwikkelingen op Rijksniveau.⁴

In het besluit van de provincie is te lezen dat dit besluit voortvloeit uit de constatering dat er binnen het hedendaagse en klassieke segment kansen liggen die niet of onvoldoende worden benut. Hierbij wordt gedacht aan de rol die makers, podia, en kunstvakopleidingen kunnen spelen bij vernieuwing en verbreding. De nadruk op makers is in lijn met het profiel van Brabantstad als makersprovincie.⁵

² De parallellen met andere sectoren dringen zich hier op. Zie 'Het is een illusie dat je innovatie nog in je eentje aankunt', in *Het Financieele Dagblad*, 29 maart 2019, <https://fd.nl/weekend/1293621/het-is-een-illusie-dat-je-innovatie-nog-in-je-eentje-aankunt>

³ Memo van Gedeputeerde H.A.J.M. Swinkels, 21 december 2017.

⁴ *De balans, de behoefte: Pleidooi voor een integraal, inclusief muziekbeleid*. Raad voor Cultuur, 2017.

⁵ *Brabant maak het*. Regioprofiel Brabantstad 2021-2014. Zie <https://www.regioprofiel.nl>

De provincie streeft naar vernieuwing en verbreding door 'het stimuleren van beweging door ruimte te laten voor experiment, inviterend beleid en denken vanuit functies in plaats van instituties'.⁶

Met oog op de gewenste dynamiek is gekozen voor het instrument van een arrangeur die binnen de gestelde kaders vrij over zijn budget beschikt en verantwoording aflegt aan KunstLoc, die optreedt als opdrachtnemer van de Provincie. Het budget bedraagt 500k euro per jaar in 2018 en 2019.

De arrangeur heeft als opdracht 'het initiëren, stimuleren en coördineren van de vernieuwing en verbreding van de muziekvoorziening'.⁷ Hierbij zal hij werken met een pool van 'provinciemakers/provinciecomponisten' en zorg dragen voor verbindingen met podia/makersplekken en met de muziekwereld, in het bijzonder AMPA in Tilburg, en met maatschappelijke organisaties.

De concrete resultaten die de Provincie voor ogen heeft zijn (samengevat): 1) concrete projecten en uitvoeringen in heel Brabant, 2) makers/componisten proberen nieuwe werkwijzen uit, 3) er ontstaan nieuwe manieren om muziek te laten horen, 4) er ontstaat synergie tussen het veld en de kunstvakopleiding AMPA.

Daarbij zijn de arrangeur de volgende aandachtspunten meegegeven: diversiteit, regionale spreiding, technologie en de profilering van Noord-Brabant als makersprovincie en BrabantStad als culturele proeftuin.

3. Onderzoek

De voorliggende reflectie, waarin wordt ingegaan op de vragen zoals geformuleerd aan het einde van paragraaf 1, is gebaseerd op beschikbaar onderzoek, een overzicht van ondersteunde projecten (zie elders in het dossier) en op gesprekken met betrokkenen. De gesprekspartners zijn gekozen op basis van hun kennis, ervaring, of positie in het veld, en met het oog op een brede vertegenwoordiging van belangen.

De gesprekken vonden plaats tegen de achtergrond van ontwikkelingen in de sector binnen de provincie en daarbuiten. Daarbij stond de inzet van de arrangeur door de Provincie centraal. Het onderzoek beoogt een onderbouwde uitspraak doen over de te verwachten impact, meerwaarde en het potentieel van de huidige inzet.

⁶ Statenmededeling, 31 oktober 2017.

⁷ Memo van Gedeputeerde H.A.J.M. Swinkels, 21 december 2017.

4. Wat gebeurt er?

A. Haalbaarheid

De arrangeur is begin 2018 van start gegaan met een opdracht die haalbaar is, maar uitdagend. Hij werkt zonder personele ondersteuning, en kan daardoor maar beperkt zichtbaarheid creëren binnen het veld en richting het publiek. Het heeft enige tijd geduurd voordat het veld hem wist te vinden. Het initiatief lag overwegend aan zijn kant. Bij de zakelijke afwikkeling van de projecten werd hij ondersteund door KunstLoc.

Er is een aanmerkelijk aantal projecten in voorbereiding gegaan, waarvan op het moment van schrijven een beperkt aantal is gerealiseerd. Dit heeft te maken met de gebruikelijke aanlooptijd van projecten in de podiumkunsten. Een aantal projecten die gefinancierd zijn in 2019 zullen ook het publiek bereiken in 2020.

B. Beleidsresultaten

Een eerste blik op de projectenlijst leert dat de vier resultaten die de Provincie heeft geformuleerd, naar alle waarschijnlijkheid zullen worden behaald. Er zijn concrete projecten uitgevoerd die een ruime spreiding laten zien over de provincie (Kamerata Zuid, Eldorado, een serie producties voor zalen in middelgrote gemeenten). Er zijn makers aan het werk die ruimte krijgen om nieuwe werkwijzen uit te proberen (DockZuid, Strootman). Er zijn nieuwe manieren (door-)ontwikkeld om muziek een nieuw publiek te doen bereiken (Bachkliniek, FELT, Stadscomponist Anthony Fiumara). De banden met de studenten van AMPA zijn aangehaald.

Maar zullen hiermee ook de beleidsdoelen van vernieuwing en verbreding worden gehaald? Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal ik in het onderstaande eerst kort weergeven hoe de termen 'vernieuwing' en 'verbreding' in de betreffende beleidsnotities worden gehanteerd. Vervolgens zal ik het werk van de arrangeur evalueren in het licht van deze beleidsdoelen.

C. Beleidsdoelen (I): Vernieuwing

In de beleidsnotities van GS wordt vernieuwing gedefinieerd als de doorbreking van 'de canonieke werkwijze en afspraken van de symfonische wereld'.⁸ In dat licht is bijvoorbeeld het staan en uit het hoofd spelen van een Mozart symfonie een daad van vernieuwing (Pynarello).⁹ Ook wordt vernieuwing door GS in relatie gebracht met verlevendiging, waar in dit voorbeeld sprake van is wat betreft de presentatie van Mozart, maar bijvoorbeeld niet op het vlak van het makerschap. GS ruimen daarom daarnaast ruimte in voor vernieuwing van het aanbod.

Gelet op de tijd die nodig is om projecten te formuleren, te programmeren, en naar de productiefase te brengen, was het onvermijdelijk dat gezocht werd in beschikbare

⁸ Statenmededeling, 31 oktober 2017.

⁹ Ibid.

netwerken. Geert van Boxtel beschikt over een Brabants netwerk dat hem in staat stelt om volume, snelheid en kwaliteit aan elkaar te koppelen. Daarnaast heeft de positionering van de arrangeur bij KunstLoc ertoe bijgedragen dat ook dit netwerk is aangeboord. Dit verklaart voor een deel waarom de projecten relatief veel namen laten zien die reeds in het Brabantse bekend waren. De arrangeur heeft niet in de eerste plaats vernieuwd door projecten te realiseren die werkelijk niet door KunstLoc of een andere organisatie hadden kunnen worden gehonoreerd. Hier ligt onbenut potentieel.

De ondersteunde projecten zijn niet allemaal nieuw of vernieuwend. Dat hoeft ook niet, als in aanmerking wordt genomen dat vernieuwing niet het enige criterium is dat de Provincie de arrangeur heeft meegegeven. Niet ieder afzonderlijk project hoeft nieuw of vernieuwend te zijn. De arrangeur draagt bijvoorbeeld financieel bij aan Paviljoen Ongehoorde Muziek, dat voor aanvang van het Impuls reeds bestond.

Sommige projecten zijn vernieuwend aan de publiekscant (Storioni Festival, dat *social design* inzet om de relatie met het publiek te vernieuwen), andere zijn dat eerder aan de aanbodkant (Strootman). Enkele projecten ambiëren beide vormen van vernieuwing tegelijk te bestrijken, zoals Kamerata Zuid, dat nieuw-klassieke muziek speelt los van het klassieke repertoire, in een programmering die gericht is op de podia in middelgrote gemeenten.

De vernieuwing van de Impuls zit echter nog het meest in de manier van werken:

1. De arrangeur financiert niet alleen, maar neemt initiatief waar hij mogelijkheden signaleert die artistiek-inhoudelijk vernieuwend zijn, en die hem op zijn beurt helpen om zijn opdracht te realiseren.

De Bachkliniek van Jacqueline Hamelink, bijvoorbeeld, is ontstaan uit een voorstel van de arrangeur om het succesvolle programma BachTherapie door te ontwikkelen. Het project vernieuwt de manier waarop publiek dat geen concertervaring heeft, bij het klassieke repertoire betrokken kan worden. Voor Hamelink vormt het project een belangrijke stap in de ontwikkeling van haar makerschap. Het levert daarnaast een opleidingstraject op voor musici die zich haar innovatieve werkwijze eigen maken. Dit vergroot op zijn beurt weer de duurzame impact van het project op het veld.

2. Ook het loutere bereikbaar-zijn van de arrangeur voor initiatieven en ideeën, en voor het verkrijgen van advies, is voor het veld belangrijk, ook wanneer dit contact met de arrangeur geen directe financiële consequenties heeft.

Zo hielp de arrangeur de organisatoren van Klassiek op de Dommel hun concept aan te scherpen en verdere samenwerking in gemeenten langs de rivier te zoeken.

Uiteindelijk ontvingen zij ook een bescheiden ondersteuning voor de realisatie van dit project.

De arrangeur bundelt zijn rollen (scout, verkenner, coach, verbinder, conceptontwikkelaar, producer, versneller, financier) en kan daardoor combinaties maken die anders niet zouden ontstaan. Deze combinaties zijn niet op voorhand vernieuwend, maar de *plaats* waar combinaties ontstaan is vaak wel nieuw. Daarmee opent een nieuw luik voor innovatie in de sector (zie onder punt E). Deze strategie leent zich overigens net zo goed voor meer

traditionele delen van de sector, daar waar de 'canonieke werkwijze' meer in ere wordt gehouden. Vernieuwing kan immers ook inside-the-box plaatsvinden.

Zoals gezegd is innovatie niet langer iets dat je alleen kunt doen. Je hebt elkaar nodig, en de arrangeur kan helpen om die convergentie op gang te brengen, en wel op plaatsen waar deze normaal niet zou ontstaan. Het zou irreal zijn om van een orkest of ensemble te verwachten dat zij innovatie individueel tot stand brengen.

Zo heeft philharmonie zuidnederland in het recente verleden diep geïnvesteerd in een serie innovatieve projecten (iClassics). Het orkest heeft echter moeten besluiten om innovatie een andere vorm te geven. Vernieuwing vereist manieren van samenwerken die binnen bestaande institutionele kaders niet altijd even makkelijk kunnen worden ontwikkeld.

D. Beleidsdoelen (II): Verbreding

Verbreding is het tweede beleidsdoel dat voor de evaluatie van belang is. In hun beleidsnotities gebruiken GS deze term om drie aspecten onder een noemer te brengen: inclusiviteit, diversiteit en spreiding. Deze beleidsdoelen zal ik achtereenvolgens bespreken, en verbinden met de vraag in hoeverre zij door de gehonoreerde projecten worden gerealiseerd.

1. Inclusiviteit

Het streven van GS naar een 'inclusiever beleid' richtte zich in de eerste plaats op de rol van philharmonie zuidnederland als uitvoerder van de symfonische muziekvoorziening.¹⁰ GS willen deze voorziening versterken door 'een impuls te geven aan innovatie, verbinding en talentontwikkeling' en geven aan dat het nodig zal zijn de culturele infrastructuur meer in balans te brengen. Waar voorheen het orkest een exclusieve positie genoot willen GS een grote betrokkenheid van het Brabantse 'gemêleerde muziklandschap'. 'Door breder in te zetten op de voorziening krijgen wij een flexibeler, gevarieerder en steviger ecosysteem waarin verschillende initiatieven zich kunnen ontwikkelen en de Brabantse aanpak van samenwerking en kruisbestuiving wordt gestimuleerd'.¹¹

Dit beleidsdoel lijkt eenvoudig te worden gehaald doordat er vanuit het Provinciale budget voor de hedendaagse en klassieke symfonische muziekvoorziening nu meer dan één partij ondersteuning ontvangt. Deze nieuwe partijen zijn in minderheid te beschouwen als klassiek en symfonisch (Kamerata Zuid, EUregio jeugdorkest en het EKO kamerorkest i.o.). De verbreding binnen dit segment bestaat met de huidige stand van zaken uit de toevoeging van een amateurgezelschap en een recentelijk gestart kamerorkest. Hun projecten versterken het aspect van programmatische vernieuwing (nieuw klassiek en cross-over) en talentontwikkeling.

Dit zijn ook terreinen waar philharmonie zuidnederland zich op begeeft, maar het orkest kiest daarbij andere partners dan de arrangeur. Vernieuwing wordt bijvoorbeeld gezocht in samenwerkingen met film-, dans- of modepartners (iClassics) en talentontwikkeling wordt

¹⁰ Memo van de Gedeputeerde H.A.J.M. Swinkels, 28 september 2018.

¹¹ Statededeling van 11 juli 2017.

gestimuleerd door op te treden met amateur blaasorkesten (Drunen).¹² Het verschil tussen deze projecten is organisatorisch van aard: het orkest is bijvoorbeeld groter in omvang, wat consequenties heeft voor het aantal mogelijke speellocaties. Daarnaast berekent het orkest een deel van de orkestkosten in de regel door aan partners. De arrangeur heeft meer mogelijkheden om projecten in omvang, organisatie en kosten af te stemmen op de vraag. Dit levert andere samenwerkingsprojecten op, die anders worden geprogrammeerd dan wanneer het orkest er bij is betrokken.

Hiermee is niet gezegd dat het ene model de voorkeur geniet boven de andere. Wel dat met deze werkwijze de weg is geopend naar een systematiek waarin twee verschillende manieren van werken elkaar aanvullen en uitdagen: de dynamische, 'volatiele' van de arrangeur, en de meer gebonden, institutionele van het orkest. Het resultaat is een landschap met meerdere stromen, waar ruimte ontstaat voor het experimenteren met nieuwe vormen van symfonisch denken.¹³ Voor het publiek zouden binnen een dergelijk landschap routes kunnen worden gecreëerd tussen, bijvoorbeeld, het aanbod van de arrangeur (middelgrote gemeenten) en dat van de philharmonie zuidnederland en andere orkesten.

Overigens heeft de arrangeur ook aandacht besteed aan de korenwereld (Capella Brabant, Brabantkoor en het korenproject Bosch Requiem), die vaak wat minder nadrukkelijk op de radar staat bij beleidsmakers.

2. Diversiteit

In de klassieke sector is diversiteit een lastig onderwerp, dat vaak beperkt wordt opgevat als de noodzaak om een jonger publiek trekken. De inzet is echter breder: naast leeftijd, gaat diversiteit ook over scholingsniveau, sociale achtergrond, geografische herkomst of huidskleur. Het beleidsdoel om met de Impuls een aanzet te geven op het vlak van diversiteit wordt door alle betrokkenen onderschreven. Maar de praktijk blijkt weerbarstig. Bij de opening van het Trompconcours was de zaal gevuld met het urban publiek van The Ruggeds, dat en passant het slagwerkoptreden van Dominique Vleeshouwers meekreeg. Het was een goed voorbeeld van publieksvermenging, maar of dergelijk contact duurzame effecten heeft, kan op deze plaats lastig worden beantwoord.

Uit de gesprekken is naar voren gekomen dat het streven naar diversiteit een collectieve verantwoordelijkheid is die vraagt om actieve betrokkenheid vanuit de betreffende groepen op alle niveaus. Er is een extra investering nodig om een Brabantse bevolking die van samenstelling verandert te volgen, te begrijpen, en te verbinden met hedendaagse en klassieke muziek. Een project zoals Gilgamesh met componist Hawar Tawfiq, stadscomponist Fiumara, studenten van AMPA, het Brabantkoor, en philharmonie zuidnederland, dat met steun van de arrangeur doorgang kan vinden, is in deze context een mooi voorbeeld. Voor een duurzaam effect is echter een andere werkwijze nodig dan met incidentele projecten.

¹² <https://www.harmonie-drunen.nl/activiteiten/0/symfonisch-blaasorkest-meets-philharmonie-zuid?act=133>

¹³ Zie de dialoog over alternatieve orkestmodellen in *De balans, de behoefte: Pleidooi voor een integraal, inclusief muziekbeleid*. Raad voor Cultuur, 2017.

De podia geven in dit verband aan dat zij graag met de arrangeur nadenken over manieren om zijn aanbod nauwer te verbinden met hun kennis van het plaatselijke publiek, om daarmee een duurzame werking op gang te brengen. De Provincie kan de arrangeur met oog op het beleidsdoel van diversiteit inzetten om barrières en weeffouten in het ecosysteem te signaleren en te agenderen.

3. Spreiding

De projecten van de arrangeur laten een mooie spreiding over de provincie zien. Zalen in middelgrote gemeenten (M7) kunnen een keuze maken uit aanbod dat speciaal voor hen is ontwikkeld, en dat tegen aanzienlijk lagere kosten en risico dan normaal. Door deze nieuwe spreiding ontstaat ook de vraag wat er kan worden gedaan voor zones in het uiterste Westen, Oosten en Zuiden die matig of niet worden bereikt. De projecten van de arrangeur suggereren verschillende benaderingen die hier kunnen worden gekozen. Projecten als Eldorado en Odyssee der Ontheemden bieden een model om meer plaatselijk te werken met (maatschappelijke) thema's die onder het publiek leven, en met lokale amateurs en amateurverenigingen en professionals samen nieuw aanbod met nieuwe inhoud te creëren. Een ander model dat is van de stadscomponist in Tilburg, een project dat landelijke partners aantrekt, en dat mogelijk met matching zal worden voortgezet in kleinere gemeenten in de provincie. De sleutel ligt in het vraaggericht en bottom-up blijven denken.

E. Potentieel: Het aandachtspunt van de technologie

Leidt een en ander nu uiteindelijk tot een *andere muziek* dan we al hoorden? De muziek die in de projecten klinkt lijkt op het eerste gezicht niet anders dan we uit de reguliere programmering kennen. Het publiek zal echter gaan merken dat er een verschuiving gaande is in het waardesysteem van de muziek. De waarde van de muziek ligt niet langer bij de (uitzonderlijke, gecultiveerde) creativiteit van de makers, maar komt te liggen in de mate waarin creativiteit wordt gedeeld tussen makers en publiek. Deze verschuiving is zichtbaar bij projecten die draaien om co-creatie en participatie, maar zal zich nog verder doen gelden naarmate de schotten tussen sectoren, en tussen betrokkenen in de cultuur, ter discussie worden gesteld.

Het 3D printen van muziekinstrumenten (Strootman) is een voorbeeld van de manier waarop muziek, en muzikale creativiteit, zich op onverwachte *plaatsen* in ons leven zal gaan voordoen. Vernieuwing in muziek draait al lang niet meer (alleen) om nieuwe akkoorden, geluiden of melodieën. De arrangeur kan er toe bijdragen dat hybride vormen van muziek maken en luisteren ontstaan, bijvoorbeeld uit samenwerking tussen makers uit de kunsten en creatieven uit de technologie en andere sectoren (GS spreken over de noodzaak van 'slimme verbindingen!').¹⁴ Zij denken op een vergelijkbare manier en hebben elkaar iets te vertellen. Dit inzicht gebruikt het Storioni Festival om de barrières te slechten tussen cultuur en technologie: niet denkend vanuit het resultaat, maar vanuit het creatieve proces.

Makers geven aan behoefte te hebben aan ondersteuning in de randgebieden tussen sectoren, daar waar het hybride maken kansen biedt. De werkwijze met een arrangeur is beter geschikt om het *open-ended* karakter van dit soort exploratie en innovatie te

¹⁴ Statenmededeling van 11 juli 2017.

ondersteunen. Voor de Provincie ligt hier een kans om met een bredere synergie de innovatie binnen creatieve sectoren aan te jagen (denk aan de proeftuinen). De arrangeur kan meer gericht worden ingezet om deze randgebieden te onderzoeken, en zijn taak meer centraal op te vatten als opererend tussen de cultuursector en andere sectoren waarin Brabant sterk is.¹⁵

5. De libero en de systematiek

Uit de beleidsnotities komt naar voren dat de Provincie verwacht dat door het scheppen van nieuwe verbindingen tussen muziek, makers, podia, kunstvakonderwijs en publiek er vernieuwing en verbreding zal ontstaan. Betrokkenen die ik voor dit onderzoek heb mogen spreken zijn in het algemeen van mening dat deze verwachting binnen de ontwikkelde projecten, en door de aanwezigheid en het optreden van de arrangeur, redelijk zijn waargemaakt. Er zijn daadwerkelijk nieuwe, en meer intensieve, relaties ontstaan tussen de betrokken personen en partijen uit deze groepen. De aankomende projecten beloven dit voor het publiek hoorbaar en voelbaar te maken.

Het werk van de arrangeur laat echter ook zien dat er nog veel onontgonnen terrein is. Nieuwe en verdiepte relaties zijn noodzakelijk, maar de Provincie zal zich ook moeten bezinnen over de vraag welke specifieke inzet nodig is om het veld niet alleen te verbinden, maar ook de kritische massa en vernieuwingskracht te laten ontwikkelen die nodig is om de volgende stap te zetten. De vraagstelling zou dus mogen worden aangescherpt. Waar zitten *emergent fields*? Waar zijn doorbraken naar andere sectoren mogelijk, en is een grotere (maatschappelijke) meerwaarde te behalen?¹⁶ Welke ambities zijn nodig om de Brabantse makers ook in de toekomst voorop te laten lopen? Hoe kan diversiteit en betrokkenheid verder worden vormgegeven?

Zoals een van de betrokkenen het verwoordde, zit de klassieke sector in een transformatie die vergelijkbaar is met de verandering van de museumwereld een decennium geleden, of meer recentelijk de wereld van het circus. In het licht van deze transitie kan een toespitsing van de opdracht worden overwogen om kansen op het gebied van technologie, hybride makerschap of diversiteit te benutten. Maak van deze aandachtspunten een opdracht. Sluit een verbond met AMPA en met kennispartners in de provincie en daarbuiten, zoals het onlangs opgerichte instituut voor de vernieuwing van de klassieke muziek MCICM in Maastricht.¹⁷ En laat de arrangeur daarbij het debat en de kennisontwikkeling organiseren die nodig zijn om het volgende niveau nog beter in beeld te krijgen.

Amsterdam, 5 april 2019

¹⁵ In verband hiermee kan ook in overweging worden genomen om de arrangeur meer onafhankelijk te positioneren van andere organisaties in het cultuurland.

¹⁶ Zie bijvoorbeeld het recente bezoek van een brede Brabantse delegatie aan de technologie conferentie SXSW 2019 (Austin, TX), waar zowel de Designweek als Brainport waren vertegenwoordigd. Daar werd op muzikaal gebied een pitch gehouden door *Symphonic Cinema*, een al wat ouder project uit de sterke Brabantse filmsector waar, naast de philharmonie zuidnederland, de internationale orkestenwereld aan deelneemt. Belangrijk aan dit precedent is het denken in gezamenlijkheid en het doorbreken van sectorale gewoontes.

¹⁷ <https://www.maastrichtuniversity.nl/research/mcicm-maastricht-centre-innovation-classical-music>

Verantwoording en Dankwoord

Bij de uitvoering van het onderzoek werd ik begeleid door een begeleidingscommissie bestaande uit Willem de Graaff, Inge Verdonschot en Teun van Irsel.

Mijn dank gaat uit naar onderstaande personen voor hun tijd en inbreng tijdens de voorbereidende gesprekken.

Geert van Boxtel, arrangeur van de Provincie Noord-Brabant
Aart Strootman, gitarist, componist en instrumentmaker
Piet Menu, artistiek directeur van Het Zuidelijk Toneel
Raf de Keninck, directeur muziek AMPA Tilburg
Alex de Vries, voorzitter adviescommissie kunsten, provincie Noord-Brabant
Cecile Franssen, zakelijk leider EUregio jeugdorkest en EKO kamerorkest i.o.
Bart van Dongen, oprichter Paviljoen Ongehoorde Muziek
Frank Veenstra, programmeur Muziekgebouw Eindhoven
Marc Versteeg, dirigent en artistiek leider van Capella Brabant
Stefan Rosu, intendant van philharmonie zuidnederland
Simone Kort, programmeur De Kring, Roosendaal
Frank Adams, dirigent, artistiek leider en oprichter van Kamerata Zuid
Wouter Vossen, Storioni Trio en Festival
Joy Arpots, scout/aanjager bij Brabant C
Arthur Kok, zakelijk leider Sounding Bodies
Jacqueline Hamelink, cellist en artistiek brein van Sounding Bodies
Theo van Dooremalen, zakelijk directeur van November Music
Rogier Telderman, pianist, componist en oprichter van PoweredbyTinc en DockZuid
Ruud van Eeten, directeur van Tiliander in Oisterwijk
Dyane Donck, muziektheatermaker
Peter Peters, bijzonder hoogleraar Innovatie van Klassieke Muziek, MCICM, Universiteit Maastricht